

Vermindering van het aantal overwinterende Spreeuwen *Sturnus vulgaris* in het Leypark te Tilburg

Decrease in number of Starlings *Sturnus vulgaris* wintering in the Leypark, Tilburg

HENK MOLLER PILLOT

Bij transecttellingen in het Leypark van 1974 tot heden bleek een aantal vogelsoorten in aantal achteruit te gaan. Het vermoeden bestaat dat menselijke invloeden hierbij een hoofdrol spelen (Jonkers & Moller Pillot 1985). Bij de Spreeuw was opvallend dat de afname in de winter minstens even sterk was als in het broedseizoen. Daarbij leek de strenge winter van 1978/79 een centrale plaats in te nemen. Een en ander was aanleiding om de gegevens na 17 jaar eens nader te analyseren.

Terrein en methode

Het Leypark is een stadspark met een oppervlakte van 40 ha, gelegen aan de zuidoostrand van Tilburg. Het park is ongeveer 50 jaar geleden aangelegd in het beekdal van de Ley. Het bestaat voor ruim de helft uit gazons en weiland. Verder is er veel opgaand loofhout en struikgewas, dat regelmatig wordt afgezet. Een klein aantal bomen is ouder dan 50 jaar. Nabij de beek liggen twee vijvers. Aan de west- en noordzijde wordt het park begrensd door woonwijken. Aan de zuid- en oostzijde liggen autowegen, weilanden en wat verdroogde moerasbosjes. In de aangrenzende woonwijken broeden vrij veel Spreeuwen; vijf à tien paren broeden ook jaarlijks in het park zelf in oude spechtcholen.

Sinds november 1974 verricht schrijver dezes langs een vaste route vogeltellingen in het park, in principe zes maal per maand. Iedere telling duurt 55 ± 5 min. Er wordt geteld op verschillende tijden van de dag, echter voornamelijk in de morgenuren (figuur 1). Omdat de tellingen niet altijd op hetzelfde tijdstip plaatsvinden, is het van belang de invloed hiervan op de resultaten na te gaan. Hierbij worden de vier eerste winters vergeleken met de winters van 1986/87-1989/90. In de eerste serie winters

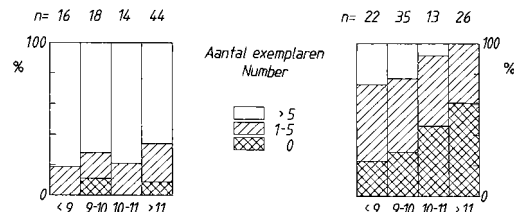
werden meestal meer dan vijf Spreeuwen per telling geregistreerd, ongeacht het tijdstip van de dag. In de laatste vier winters bedroeg het aantal Spreeuwen zelden meer dan vijf per telling; de tellingen na 11u00 leverden in ruim 60% van de gevallen zelfs helemaal geen Spreeuwen op. Aangezien de eerste jaren vaker laat in de ochtend of in de middag werd geteld (figuur 1), zullen de aantallen in die jaren iets te laag liggen in vergelijking met tellingen in latere jaren. Dit speelt vooral in december 1974: van de slechts vier tellingen werden er drie na 11u00 gelopen.

Resultaten

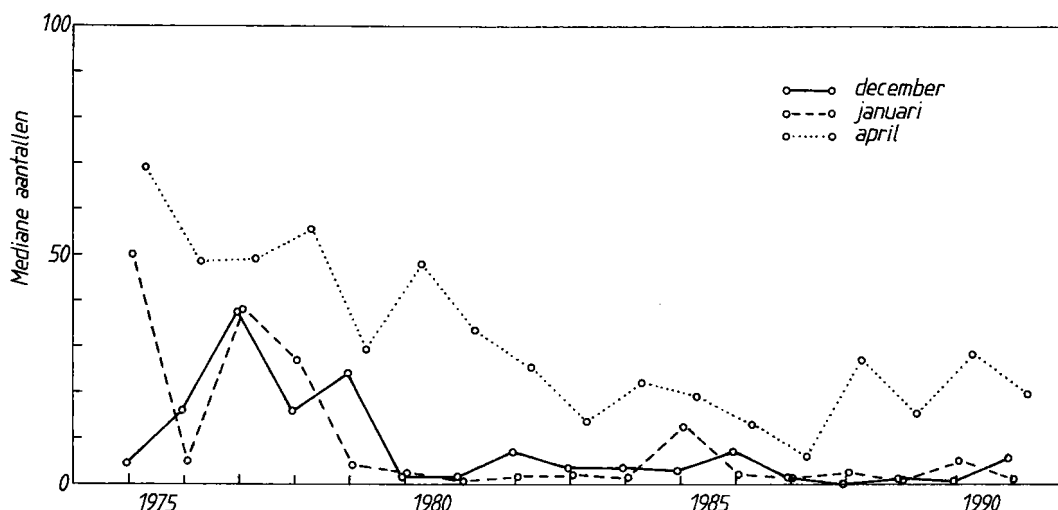
In figuur 2 is zichtbaar dat het aantal waargenomen Spreeuwen zowel in de winter als in de zomer afneemt. De aantallen in de wintermaanden schommelen sterk, vooral in de beginperiode. Na december 1978 werd tijdens de tellingen in december en januari echter nooit meer een mediaan (het middelste getal in een oplopende reeks) hoger dan 13 gehaald. Op 30 december 1978 viel plotseling een strenge winter in. Het staat vrijwel vast dat toen veel Spreeuwen zijn weggetrokken. Zo werden op 31 december van dat jaar 4500 trekkende Spreeuwen boven Cap Gris Nez waargenomen (A. van Poppel, H. Moller Pillot). In Tilburg leken in januari 1979 nog maar weinig Spreeuwen te zijn achtergebleven, iets dat overeenkomt met de terugval in presentie in die maand voor geheel Nederland (Hustings 1987). In het Leypark waren ook in de daaropvolgende winters nauwelijks Spreeuwen te zien. Een identiek patroon werd in het broedseizoen vastgesteld (figuur 2). De opleving in 1980, na het dal in 1979, was tijdelijk.

Discussie

Figuur 1 en 2 geven de indruk dat er sprake is van een algemene afname van het aantal Spreeuwen in het Leypark. Vooral de winterpopulatie schijnt vanaf de strenge winter van 1978/79 drastisch te zijn gereduceerd. Dit zou kunnen wijzen op een verandering van trekgedrag. Spaans (1971) laat zien dat Spreeuwen in opeenvolgende jaren vaak op verschillende plaatsen overwinteren. Hij veronderstelt dat dit wordt veroorzaakt door bij ons overwinterende exemplaren die te laat zijn gearriveerd om nog verder te trekken. In een volgend

Figuur 1. Percentage wintertellingen (november-februari) in het Leypark met 0, 1-5 en 5 Spreeuwen, gerangschikt naar tijd van de dag en naar 1974-78 (links) en 1986-90 (rechts). Percentage of transect counts in winter (November-February) in the Leypark with 0, 1-5 and 5 Starlings, depending on time of the day (x-axis) and years (figure left 1974-78, figure right 1986-90).

Figuur 2. Mediane aantallen Spreeuwen per maandelijkse telling in het Leypark in december 1974 tot en met april 1991. Median number of Starlings in the Leypark in December, January and April 1974-91.

seizoen zouden zij dan in de regel een gunstiger (= westelijker) overwinteringsgebied opzoeken. Gezien het optreden van omvangrijke vorstvluchten lijkt ook denkbaar dat veel Spreeuwen wel degelijk een vast overwinteringsgebied hebben en dat de door Spaans (1971) aangehaalde terugmeldingen voor een groot deel betrekking hebben op vogels die in een later jaar via een vorstvlucht ons land hebben verlaten.

Toch voldoet deze verklaring niet geheel. Gedragswaarnemingen aan Spreeuwen in het Leypark in de winter van 1990/91 noodzaken tot aanvullende verklaringen. In de woonwijk nabij het park bleken zich elke dag enige tientallen Spreeuwen op te houden, die de gehele dag vrij veel tijd aan zingen besteedden. Daarbij zaten zij in paren of alleen, soms ook in een kleine groep, op daken of in nabijgelegen bomen. Later op de morgen en in de middag werd meestal gezamenlijk (in een groep van 10-25 exemplaren) gefoerageerd tussen de huizen. In het Leypark zelf zaten voor 10u00 gewoonlijk enkele Spreeuwen te zingen, eveneens afzonderlijk, in paren of in groepjes. Zij verplaatsen zich vaak van de ene zangpost naar de andere, alle gelegen nabij de gebruikelijke broedplaatsen. Later op de morgen werden incidenteel een of enkele Spreeuwen opgemerkt, wederom uitsluitend zingend in de boomtoppen. Nooit vloog een Spreeuw vanuit een boomtop naar de grond. Na verloop van tijd verdwenen zij in de richting van de woonwijken. In de winter hebben de gazons de Spreeuwen blijkbaar weinig te bieden. Opmerkelijk is daarbij dat de vogels enkele broedplaatsen bezet schijnen te houden, zelfs als er ter plaatse niets te eten is. In elk geval hebben we te maken met een continue bezetting van deze plekjes, wat kenmerkend op standvogels wijst.

Jonkers & Moller Pillot (1985) zezen er al eerder op dat de gazons van het Leypark voor de meeste vogelsoorten in de jaren tachtig kennelijk minder te bieden hadden dan voor die tijd. Om voedsel voor hun jongen te zoeken, verschenen de Spreeuwen bovendien niet of zelden meer op de gazons. Een lichte toename van het aantal broedparen en van het foerageren op gazons werd in 1990 geconstateerd. Wat dit laatste betreft: de gazons werden slechts tijdelijk bezocht en waarschijnlijk alleen om larven van zwarte vliegen (*Bibionidae*) te zoeken. De afname van de Spreeuw, zowel in de broedtijd als in de winter, zou dus wel eens met het voedselaanbod te maken kunnen hebben.

De vraag rijst of de afname van de Spreeuw een lokale, regionale of zelfs Westeuropese zaak is. Nederlandse gegevens zijn jammer genoeg schaars. Het Broedvogel Monitoring Project is pas in 1984 van start gegaan en de achteruitgang in het Leypark vond eerder plaats. Desondanks is ook het landelijke beeld over 1984-90 verre van gunstig voor Spreeuwen (Sovon). Dit lijkt lokaal te worden bevestigd. Zo vond F. Hustings in de Elshof (Nijmegen) in 1977 43 paren en in 1984-91 resp. 26, 11, 20, 16, 24, 20, 11 en 6 paren. De trend in de winter aan de hand van Punt-Transsect-Tellingen over 1980-88 is onduidelijk (Daemen *et al.* 1991). Op de meeste plaatsen in ons land hebben we in de winter echter te maken met grote aantallen wintergasten uit Noord- en Oost-Europa en minder met standvogels (Dekker 1981).

Buiten Nederland is in verschillende landen een afname geconstateerd, o.a. in Engeland (Marchant *et al.* 1990), Finland (Orell & Ojanen 1980) en Zweden (indexen in Hustings 1988). Hiervoor worden uiteenlopende verklaringen gegeven: klimaatinvloeden, massale vernietigingscampagnes en wij-

zingen in de landbouw. De invloed van het klimaat kan voor tijdelijke inzinkingen zorgen, zoals het geval was na de strenge winter van 1978/79. Verder werd Nederland in de jaren tachtig gekenmerkt door lage temperaturen in mei (Moller Pillot 1987). Wellicht heeft dit de broedresultaten ongunstig beïnvloed, echter zonder verantwoordelijk te kunnen zijn voor een langdurige achteruitgang. De massale vernietigingscampagnes, als die met dynamiet in België, hebben hooguit lokaal en tijdelijk voor een reductie in aantallen gezorgd (Feare 1991). De belangrijkste factor lijkt daarom gelegen in de veranderingen in de landbouw. Grootschalig gebruik van herbiciden en pesticiden, gewijzigde gewaskeuze en rationalisering van de landbewer-

kingen hebben geresulteerd in een geringere beschikbaarheid van voedsel voor Spreeuwen (Feare 1987). De achteruitgang van Spreeuwen in het Leypark lijkt eveneens samen te hangen met verlies van goede foerageergebieden, in het bijzonder de gazons. In de omgeving zijn op korte afstand van de broedplaatsen wellicht onvoldoende alternatieven aanwezig voor handhaving van een grote populatie in de woonwijken. Om deze reden worden momenteel de verzuring, verdroging en beheersveranderingen van de gazons onder de loupe genomen. Misschien kan het bovenstaande ook voor anderen een aanleiding vormen om de leefomstandigheden van stadsvogels tijdens en na de broedtijd nauwkeuriger te bestuderen. Ideaal zou zijn als bestude-

Spreeuw, 12 februari 1986,
Krommenie (A. C. Zwaga).
Starling Sturnus vulgaris.

ring van de vogels hand in hand zou gaan met een studie van de ongewervelde dieren waar deze vogels van leven.

Summary

Transect counts in a park in the outskirts of the city of Tilburg begun in 1974, show a considerable decrease in numbers of Starlings since the severe winter of 1978/79, both in winter and during the breeding season (fig. 2). From counts at different times of day (fig. 1) and observations of the birds' behaviour, it appeared that few birds occupied territories in winter and that foraging took place outside the park. Also in summer, the lawns of the park were less attractive as a feeding place than they used to be in the 1970s. It is suggested that the prolonged decline cannot have resulted from long-term changes in migration strategy or severe winters. The apparent foraging problem, probably resulting from unfavourable changes in the invertebrate fauna of the lawns, may be the key factor resulting in the observed decline.

Literatuur

- DAEMEN B., HUSTINGS F., LENSINK R. & VERSTRAEL T. 1991. Punt-Transect-Tellingen van wintervogels in 1986/87-1988/89. *Limosa* 64: 51-60.
- DEKKER R. 1981. Analyse van terugmeldingen van bij Castricum geringde Spreeuwen. *Graspieper* 1: 1-12.
- FEARE C. 1987. Where have all the Starlings gone - or have they? *BTO News* 149: 6.
- 1991. Control of bird pest populations. In PERRINS C. M., LEBRETON J.-D. & HIRONS G. J. M. (eds.), *Bird Population Studies*, p. 463-478. Oxford University Press, Oxford.
- HUSTINGS F. 1987. Spreeuw *Sturnus vulgaris*. In SOVON, Atlas van de Nederlandse vogels, p. 492-493. Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland, Arnhem.
- 1988. European monitoring studies on breeding birds. SOVON, Beek.
- JONKERS D. & MOLLER PILLOT H. 1985. Mus en Spreeuw minder talrijk? *Natuur en Milieu* 9(9): 8-9.
- MARCHANT J. H., HUDSON R., CARTER S. P. & WHITTINGTON P. 1990. Population trends in British breeding birds. *BTO*, Tring.
- MOLLER PILLOT H. 1987. Klimaatverandering en de invloed ervan op Nederlandse diersoorten. *Oude Ley* 9(4): 16-18.
- ORELL M. & OJANEN M. 1980. Zur Abnahme des Stars (*Sturnus vulgaris*) in Skandinavien. *J. Orn.* 121: 397-401.
- SPAANS A. L. 1971. Are starlings faithful to their individual winter quarters? *Ardea* 65: 83-87.

H. Moller Pillot, Leyparkweg 37, 5022 AA Tilburg

Aanvaard voor opname 27 september 1991